

Diskuse

Sociálna a kultúrna rozmanitosť nie je len o etnicite

Věra Teplíčková

Centrum voľného času, gen. M. R. Štefánika 355/4, 916 01 Stará Turá
vera.teplickova@gmail.com

„Problémom nie je existencia rozdielov a rôznorodosti kultúr – problém je v nedostatočnom akceptovaní tejto rôznorodosti, v nedostatočnom uvedomení si mnohokultúrnosti každého spoločenstva. Problémom je uznanie rozdielov vo vnútri vlastnej kultúry, a tým aj uznanie právoplatnosti odlišnosti kultúr“.

A. Perotti

Ak sa zamyslíme na tým, čo dnešným deťom chýba viac ako predošlým generáciám, tak je to jednoznačne priamy sociálny kontakt. Voľnejšie väzby v rodinách s nízkym počtom jej členov, nedostatok času na spoločné aktivity a uprednostňovanie virtuálnych kontaktov a vzťahov sa odráža nielen na zdravotnom stave (psychickom i fyzickom), ale aj v komunikačných spôsobilostiach detí. Dôsledky vyplývajúce z nenaplnených potrieb sociálneho kontaktu v rodinách môžeme vidieť v narastajúcom počte detí s rečovými chybami, poruchami komunikácie, ale i zníženou schopnosťou akceptovať potreby a záujmy druhých ľudí. Všetky tieto (a mnohé ďalšie) vplyvy sú v silnom rozpore s tým, čo potrebuje ľudská multikultúrna spoločnosť na prežitie. Ak takto zlyháva rodinné prostredie, pozornosť sa upiera na školu. Škola je jedným zo sociálnych prostredí, ktoré má veľký potenciál sociálneho učenia a príležitosti rozvíjať multikultúrne kompetencie detí. Trieda je cvičné pole, ktoré poskytuje množstvo situácií, na ktorých si tieto kompetencie deti môžu precvičovať.

Multikultúra. Multikulturalizmus. Multikultúrna výchova. Tieto a iné podobné pojmy sú v súčasnosti neodmysliteľnými témami v odborných i laických kruhoch. Stali sa diskutovaným problémom nielen na úrovni teoretikov a zástancov rôznych názorových prúdov, ale v praktickej rovine sa dotýkajú i života obyčajných ľudí. Táto celospoločenská téma sa rozvinula najmä v súvislosti s migračnými aktivitami vo svete a spája sa predovšetkým s globalizáciou a etnicitou. Dôraz na tento fakt sa kladie i vo výchove a vzdelávaní v našich školách a školských zariadeniach, kde sa tieto témy spájajú s praktickou edukačnou činnosťou – multikultúrnou výchovou. Do kurikula, vzdelávacích a výchovných programov a učebných osnov škôl sa postupne zavádzajú témy a učebné predmety, ktorých hlavnou úlohou je šíriť a podporovať multikultúrne myslenie detí a zároveň u nich vybudovať potrebné kompetencie. Zámer a cieľ týchto snáh je zrejmy a dobre čitateľný: ovplyvniť budúcu generáciu smerom k akceptácii odlišných náboženských, kultúrnych a etnických skupín v pluralitnej spoločnosti. A takto náplň obsahových štandardov multikultúrnej výchovy chápu i pedagógovia. Na vyučovacích hodinách, pri výchovných stretnutiach, na výstavách, výmenných pobytoch i v záujmových činnostiach učia deti, že je dôležité poznať históriu svojej i iných kultúr, že je potrebné identifikovať rôzne kultúry a skupiny a snažiť sa im porozumieť. Pri zbežnej reflexii by sa dalo hovoriť o úspešnom napĺňaní cieľov kurikula. Pri hlbšej reflexii, a najmä pri pohľade do praxe, už nie sú výsledné zistenia také optimistické. Na vine nie je ani tak samotný obsah oficiálneho kurikula, ktoré v teoretickej rovine predstavuje ideál harmonickej koexistencie spoločnosti, ale skôr:

- nedoceňovanie multikultúrnej výchovy ako takej (nedostatočná časová dotácia, izolácia jednotlivých tém),
- zameranie sa len na niektoré zo štandardov kurikula multikultúrnej výchovy (kultúrne tradície, etnicita a pod.),

- podceňovanie sociálnej a kultúrnej diverzity vo vlastnom prostredí,
- existencia skrytého kurikula, ktoré je nositeľom neoficiálnej prezentácie postojov a hodnôt jednotlivých účastníkov procesu výchovy a vzdelávania a často i celej spoločnosti.

Veľkou chybou je i obmedzené chápanie multikultúrnej výchovy, ktorú si často spájame len s cudzincami alebo s problematikou rasizmu a xenofóbie. Čiastočne má na tom svoj podiel už samotné definovanie multikultúrnej výchovy. Ako príklad uvádzame Průchovu definíciu ([Průcha, 2006](#)), ktorá hovorí, že: „multikultúrna výchova je edukačná činnosť zameraná na to, aby učila ľudí z rôznych etník, národov, rasových a náboženských skupín žiť spolu, navzájom sa rešpektovať a spolupracovať. Vykona sa na základe rôznych programov v školách a v mimoškolských zariadeniach, v osvetových akciách, v reklamných kampaniach, v politických opatreniach. Sú s ňou spájané veľké nádeje i značné finančné prostriedky, ale jej skutočné efekty nie sú spoľahlivo preukazované“.

Na takomto chápaní multikultúrnej výchovy je pravdepodobne postavená i samotná príprava budúcich pedagógov, o čom svedčí i celkom zbežné štúdium syláb dostupných na internete, kde či už ciele kurzov, ale i požiadavky na ukončenie sú postavené predovšetkým na týchto témach. Ak sú učitelia pripravovaní na prax v takomto duchu a chcú poctivo naplňať ciele kurikula, niet sa čo čudovať, že sú zmätení a často i znechutení z nárokov, ktoré na nich kladú samotné vzdelávacie programy.

Podstata multikultúrnej výchovy je však podľa [Mistríka \(2017, s. 39\)](#) postavená na oveľa širších pilieroch:

1. Nezameniteľná a nespochybniteľná hodnota individuálneho človeka.
2. Hodnota sociálnej skupiny, bez ktorej individuálny človek hynie.
3. Rešpektovanie individuálnych potrieb človeka.
4. Rovnosť ľudí pred zákonom a nevyhnutnosť rešpektovať existujúci právny systém.
5. Kritické myslenie vo vzťahu k okoliu, schopnosť neprijímať automaticky všetko, čo okolie človeku ponúkne.
6. Skúsenostné a zážitkové učenie, výchova a rast človeka na základe jeho vlastných skúseností.
7. Pedagogický konštruktivizmus, teda výchova a vzdelávanie vlastným objavovaním, tvorbou vlastných poznávacích či hodnotových štruktúr a na základe vnútornej motivácie.

Ak príliš neteoretizujeme a nesnažíme sa o prísne odborný výklad uvedeného, sú práve tieto piliere predpokladom k pochopeniu multikultúrnej výchovy v tej najčistejšej podobe. Sú zároveň ideálnou pomôckou k vytvoreniu vlastnej koncepcie multikultúrnej výchovy každého pedagóga. Deti, a nielen tie malé, by základy multikultúrnej výchovy mali prijímať zážitkovo a v priamej väzbe so životom v skupine. Táto téza nie je o umelo vytváraných situáciách, kde sa dieťa dostáva do kontaktu s určitým problémom a je od neho žiadaná určitá reakcia. Je o nastavení klímy v prostredí a o nespochybniteľnom vzore pedagóga. A to na všetkých stupňoch vzdelávania.

Nasledujúcu časť príspevku tvorí niekoľko príkladov z praxe, ktoré vychádzajú z pozorovania správania sa pedagógov (pedagogického dozoru) počas nepravidelných aktivít a výučbových programov v Centre voľného času v Starej Turej (ďalej len CVČ).¹

Reakcie pedagogického dozoru na správanie sa detí, žiakov:

1. Prosím ťa, nechaj to. Nemôžem sa pozerať, ako sa v tom rýpeš (reakcia pedagóga na pokus dieťaťa zasadiť rastlinu do črepníka).

¹ Výučbové programy organizuje CVČ pre predškolákov a žiakov rôznych vekových skupín, ktorí prichádzajú do CVČ v sprievode učiteľa. Učiteľ je v pozícii dozoru a do programov sa nezapája. Celý program si manažuje a realizuje s deťmi zamestnanec CVČ.

2. To je hrozné decko. Nič nechce jesť. Ja neviem, čo doma žerie (reakcia pedagóga na odmietnutie jablka dieťaťom pred všetkými deťmi).
3. Juraj si to môže dovoliť, ale ty radšej sed' a buď ticho. Nerob hanbu (reakcia pedagóga na vlastný názor žiaka).
4. Ja sa tiež musím vyzuť? (reakcia pedagóga na upozornenie detí, že pred vstupom na koberec sa treba vyzuť).
5. Najskôr pani učiteľka a potom sa môžete pozrieť vy (reakcia pedagóga na možnosť pozrieť si čerstvo vyliahnuté mláďatá).
6. On je hrozný moták. Ale veď vieme, po kom to má (reakcia pedagóga na pomalé obliekanie sa dieťaťa).
7. Integrovaný, neintegrováný. Takto sa správať nebudeš (reakcia pedagóga na nevhodné správanie sa žiaka).

Banálne vety? Ak k týmto reakciám (slovnému šikanovaniu) prirátame necitlivé fyzické prejavy pedagóga voči deťom, napr. prudké postrkovanie dieťaťa, aby išlo rýchlejšie, ťahanie za rukáv, vytrhnutie mu predmetu z ruky, alebo súkromné rozhovory pedagógov pred deťmi (ohováranie kolegov, urážky a nevhodné poznámky smerom k nepedagogickým zamestnancom, porovnávanie a hodnotenie zjavu, oblečenia, sociálnej a ekonomickej úrovne detí, prípadne ich rodičov a pod.), objavujeme skryté kurikulum, ktoré ovplyvňuje vnímanie a myslenie detí oveľa viac, ako predstavovanie kurikula formálneho. I napriek tomu, že ciele formálneho kurikula multikultúrnej výchovy sú nastavené dospieť k ideálnemu stavu koexistencie spoločnosti, podmienky v našich školách tomu zároveň bránia. Jedným zo základných problémov je stále sa zvyšujúci spoločenský tlak na výkon detí i učiteľov, ktorý znemožňuje rozvíjať všetky stránky osobnosti dieťaťa tak, aby boli vyvážené. Náš konzervatívny školský systém sa sústreďuje predovšetkým na odovzdávanie informácií a na kontrolu vedomostí detí. Pri takto nastavenom režime sú deti priamo nútené dozvedieť sa a učiť sa *tie ostané veci* často len z neformálneho kurikula. Porozumieť mu je pre deti oveľa jednoduchšie, ako si myslíme. Ak napríklad dieťa do školy prichádza s obmedzeným jazykovým kódom a nie je schopné porozumieť rozvinutému kódu učiteľa a ak dokonca existuje rozpor v myslení a v konaní učiteľa, pre dieťa je ľahšie prijať to, čo vidí v neverbálnej komunikácii a mimo vyučovacej hodiny, ako to, čo učiteľ prednáša v rámci učiva. S týmto veľmi úzko súvisí i otázka relativity hodnôt v spoločnosti, ktorú by sme mali mať na pamäti práve v úvahách o neformálnom kurikule multikultúrnej výchovy.

Je veľmi poučné a optimistické čítať si ciele a obsah multikultúrnej výchovy a vzdelávania pre Štátny vzdelávací program ISCED 0, 1, 2 atď., ale až keď sa staneme priamymi pozorovateľmi multikultúrnej výchovy v praxi, si uvedomíme, že táto výchova vôbec nie je obmedzená predmetom alebo témou. Jej nositeľmi a predstaviteľmi sme všetci, ktorí prichádzame do styku s dieťaťom, a je jedno, či je to na hodine matematiky, počas exkurzie alebo počas prestávky. Nositeľmi multikultúrnej výchovy sú všetci *iní ľudia* – v prostredí školy, t. j. ostatné deti, pedagógovia, kuchárky, školník atď. Deti si všímajú a veľmi citlivo vnímajú, prežívajú a hodnotia vzťahy nielen objektov, ale i subjektov výchovy – napr. vzťahy vo vnútri skupiny pedagógov, ich pozície a roly. I tu prebieha sociálne učenie v jeho elementárnych formách. Pre pedagógov by malo platiť, že učiť neznamená len odovzdávať naučené informácie a myslieť si, že všetko ostatné je *moje súkromie a osobný priestor*. Učiť znamená byť vzorom a baviť. Baviť v zmysle zaujať a udržať pozornosť dieťaťa natoľko, aby bolo ochotné, aby chcelo zotrvať pri činnosti a bolo motivované samo pokračovať v učení sa. A to sa dá len vkladom celej svojej osobnosti, kde konanie pedagóga je v súlade s jeho myslením a kde jeho charakter a postoje inšpirujú k požadovanému správaniu. Prijímanie študentov na pedagogické školy by preto nemalo byť len ich istým pokusom dostať sa nejakú vysokú školu a dokonca by nemalo byť ani len podmienené dobrým prospechom či dostatočne zvládnutými prijímacími skúškami.

Dnes sa často hovorí o integrácii a inklúzii. Najčastejšie sa tieto pojmy spájajú s ľuďmi, ktorých spoločnosť na základe určitých znakov označila za *iných*. V konečnom dôsledku je však každé jedno

dieťa so vstupom do školy integrované do prostredia, kde sa musí naučiť koexistovať. Deti sa v triede každodenne stretávajú so sociálnou a kultúrnou rozmanitosťou. Musia ju akceptovať a musia sa s ňou naučiť narábať. Je prirodzené, že dieťa odlišnosti vidí, že porovnáva a hodnotí. Robí len to, čo sme ho vlastným príkladom naučili. Nielen celá spoločnosť, ale každá trieda je diverzifikovaným prostredím, ktoré je pri počte 20 detí tvorené 20 individualitami, 20 rôznymi životnými štýlmi, 20 nositeľmi predsudkov, 20 úrovňami tolerancie. Tieto deti sem ráno prichádzajú z rôznych sociálnych prostredí, denne sa tu stretávajú i rozchádzajú v názoroch, pokúšajú sa presadiť svoje potreby a záujmy a zároveň sa učia akceptovať ostatných. Očakávať, že jednorazové témy či hodiny multikultúrnej výchovy naučia deti tolerancii a rešpektu voči iným ľuďom, je nepravdepodobné a naivné. Každá jedna bežná hodina je skúškou multikultúrneho myslenia a konania.

Primárnou podmienkou pre úspešné zvládanie profesie pedagóga z pohľadu multikultúrnej výchovy je prijať rozmanitosť, oceňovať rozdiely v inkluzívnom prostredí, sledovať a podporovať prirodzenú skupinovú dynamiku, byť pozitívnym vzorom a motivovať deti k vzájomnému spolunažívaniu. K takému, kde má každé z detí svoje nezastupiteľné miesto a celok je chápaný ako spoločná sila. Každá trieda má teda nielen svoj intelektuálny, ale i sociálny kapitál, ktorý čím je vyšší, tým viac prispieva k rozvoju multikultúrneho myslenia a konania detí nielen v triede, ale i mimo nej. Až keď sa dieťa samo v sebe naučí prijať a ctíť rozmanitosť v najbližšej komunite, je schopné uznať právoplatnosť odlišnosti kultúr tých zvonka.

Literatúra

Mistrík, E. (2017, Duben 24). Ciele a obsah multikultúrnej výchovy a vzdelávania pre Štátny vzdelávací program ISCED 0 a ISCED 1. *Štátny Pedagogický Ústav*. Dostupné z: http://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/statny-vzdelavaci-program/mkv_isced_0_1.pdf

Průcha, J. (2006). *Multikulturní výchova: Příručka nejen pro učitele*. Praha: Triton.